

Na de speciale school

Uitstroomgegevens van twee regionale expertisecentra cluster 4

Jan Bijstra¹

Inleiding

Door de komst van Passend Onderwijs zal het onderwijslandschap er in de nabije toekomst heel anders uit komen te zien. Eén van de grote uitdagingen voor Passend Onderwijs is dat er voor iedere leerling – dus ook leerlingen die vanwege een beperking extra zorg en ondersteuning vragen – een passend onderwijstraject voorhanden moet zijn. Immers: ieder kind heeft recht op onderwijs dat rekening houdt met haar of zijn specifieke eigenschappen en onderwijszorgbehoeften (Verklaring van Salamanca, 1994). De invoering van Passend Onderwijs moet er toe leiden dat ook leerlingen met een beperking zich binnen hun mogelijkheden zodanig kwalificeren dat zij een volwaardige plaats in de maatschappij kunnen veroveren.

Een essentieel middel om inhoudelijk vorm te geven aan de doelstellingen van Passend Onderwijs, is de invoering van de Wet Kwaliteit (V)SO (zie onder andere www.wet-kwaliteitvso.nl). Kerndoel van deze wet is het vergroten van de opbrengstgerichtheid van het speciaal onderwijs. Getuige het recente rapport van de Inspectie van het Onderwijs (2011) is dit zeer noodzakelijk. De Onderwijsinspectie schrijft: “Scholen en leraren weten vaak niet of de zorg effectief is, omdat ze te weinig opbrengstgericht met hun zorgleerlingen werken. Veel leraren zijn nog niet goed in staat een analyse te maken van hiaten in kennis bij zorgleerlingen en stellen

te weinig concrete doelen. Daardoor blijven evaluaties van effecten achterwege of hangen ze te veel in de lucht (Inspectie van het Onderwijs, 2011, blz. 272).”

De invoering van de Wet Kwaliteit (V)SO gaat gepaard met een verandering in het toezichtskader in de zin dat de opbrengsten en het ontwikkelingsperspectief veel meer centraal komen te staan: scholen moeten aan kunnen tonen dat zij het maximale uit leerlingen hebben gehaald. Op dit moment is een opbrengstmaat voor het speciaal onderwijs uiteraard nog niet beschikbaar, maar de Onderwijsinspectie heeft wel een eerste stap gemaakt door de speciale scholen te bevragen op hun uitstroomgegevens over de periode 2008-2011. Deze enquête heeft inmiddels geresulteerd in een eerste rapportage (www.onderwijsinspectie.nl: document “kwantitatieve resultaten van de bevraging”).

De scholen van het Regionaal Expertisecentrum Noord Nederland cluster 4 (RENN4) en de scholen van De Ambelt, onderdeel van het REC Oost-Nederland, hebben ook deelgenomen aan deze enquête en hun bevindingen tegenover elkaar gezet. In dit artikel rapporteren wij de belangrijkste bevindingen. Doel is om het onderwijsveld te informeren over hoe het momenteel gesteld is met de leerlingenuitstroom vanuit een substantieel deel van het Nederlandse cluster 4 onderwijs (Groningen, Friesland, Drenthe en delen van Overijssel en Gelderland). Naast deze verantwoordingsfunctie

1. Met dank aan de Ambelt Zwolle voor het anoniem verstrekken van de gegevens.

beoogt het artikel om andere scholen voor SO en VSO te stimuleren om ook systematisch uitstroombestemmingen van hun leerlingen te verzamelen, te analyseren en te publiceren. Door deze informatie te delen, krijgt het onderwijsveld mogelijk beter zicht op wat het effect is van bepaalde schoolspecifieke aanpakken voor bepaalde schoolpopulaties. Daarmee wordt een adequatere opbrengstgerichte sturing mogelijk.

vragen en door gegevens uit het leerlingvolgen- en schooladministratiesysteem te halen. Het totaal aantal uitgestroomde leerlingen vanuit het SO bedraagt 802 en vanuit het VSO 1252.

De intensievere wijze van gegevensverzameling door De Ambelt heeft er toe geleid dat deze organisatie op enkele punten een completer beeld heeft dan RENN4. Dit zal tot uiting komen in de resultaten.

Dataverzameling

RENN4 is de cluster 4 organisatie voor de drie noordelijke provincies die op meer dan dertig locaties onderwijs (speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs) biedt aan ruim 2000 leerlingen van 4 tot 20 jaar. Cluster 4 onderwijsinstelling De Ambelt biedt onderwijs (eveneens SO en VSO) in de regio Oost Nederland aan 2400 leerlingen in de leeftijd van 4 tot 20 jaar.

De RENN4 gegevens zijn als volgt verzameld. Eind 2011 zijn de scholen benaderd door de Onderwijsinspectie met een enquête over de uitstroombestemmingen over de schooljaren 2008-2009, 2009-2010 en 2010-2011. De enquête bestond uit een drietal thema's: uitstroombestemming (alle drie de jaren), IQ van de uitgestroomde leerlingen (2010-2011) en bestemming (hoeveel leerlingen die in 2009-2010 zijn uitgestroomd, zitten nog steeds op de uitstroombestemming). Het RENN4 totaalbeeld is verkregen door de gegevens uit de diverse enquêtes samen te voegen. Het totaal aantal uitgestroomde leerlingen vanuit het SO (speciaal onderwijs basisschoolleeftijd) bedraagt 940 en vanuit het VSO (voortgezet speciaal onderwijs) 1112.

De Ambelt gegevens zijn eveneens gebaseerd op de enquête van de Onderwijsinspectie, maar om deze informatie zo volledig mogelijk aan te leveren, zijn er enkele medewerkers ingezet om informatie te achterhalen die niet door de scholen was aangeleverd. Dit is gebeurd door medewerkers op locatie en ouders van ex-leerlingen te be-

Resultaten

Uitstroombestemming SO

De uitstroombestemming wordt opgesplitst in einduitstroom en tussentijdse uitstroom. Einduitstromers zijn leerlingen die het speciaal onderwijs verlaten aan het eind van de SO periode (groep 8). Tussentijdse uitstromers verlaten het speciaal onderwijs eerder dan aan het eind van de SO periode. In tabel 1 worden de totaalcijfers weergegeven. Het is duidelijk dat veel leerlingen zowel bij eind- als bij tussentijdse uitstroom in het speciaal onderwijs (cluster 1 t/m 4) blijven: bij de einduitstroom 60% (RENN4) en 86% (Ambelt) en bij de tussenuitstroom 53% (RENN4) en 67% (Ambelt). De overgrote meerderheid daarvan blijft in het cluster 4 onderwijs.

In tabel 2 wordt weergegeven naar welke onderwijsrichtingen in het regulier onderwijs leerlingen aan het eind van de SO periode zijn uitgestroomd. Uit de cijfers blijkt dat een groot deel van de leerlingen uitstroomt naar een onderwijsrichting met een (hoofdzakelijk) praktisch onderwijsaanbod. Vanuit De Ambelt gaat 66% naar VMBO BB, VMBO KB, VMBO GL of Praktijkgericht onderwijs en vanuit RENN4 is dat zelfs 85%. Dat verschil wordt met name veroorzaakt door de duidelijk grotere uitstroom vanuit RENN4 naar VMBO KB: 32% vanuit RENN4 en 10% vanuit De Ambelt. De Ambelt levert daarentegen veel meer leerlingen aan VMBO TL (2% versus 23%). Op basis van deze laatste percentages zouden we kunnen concluderen

dat leerlingen vanuit de Ambelt wat “hoger” uitstromen dan leerlingen vanuit RENN4.

Voorbehoud op deze conclusie is dat RENN4 alleen de beschikking had over de uitkomsten van leerlingen die naar het regulier onderwijs zijn uitgestroomd (n = 155), terwijl de Ambelt van bijna alle leerlingen de onderwijsrichting wist, dus ook van leerlingen met een uitstroombestemming naar het voortgezet speciaal onderwijs (n = 440). Het is dan echter wel de vraag of een completer beeld vanuit RENN4 het verschil zou weg-

werken. Wellicht zou eerder te verwachten zijn dat het gemiddelde niveau in onderwijsrichting van leerlingen die in speciaal onderwijs blijven, wat lager is dan van hen die daadwerkelijk naar het regulier onderwijs gaan. Met andere woorden: zouden deze gegevens ook vanuit RENN4 bekend zijn, dan zou het verschil tussen RENN4 en de Ambelt qua niveau van onderwijsrichting alleen nog maar groter worden. Omdat er geen gegevens beschikbaar zijn die dit kunnen staven, blijft dit een speculatie.

TABEL 1. Einduitstroom- en tussenuitstroomcijfers vanuit het SO per onderwijstype

	Einduitstroom		Tussenuitstroom	
	RENN4	Ambelt	RENN4	Ambelt
PO			120 (22%)	30 (9%)
SBO			130 (24%)	76 (23%)
SO cluster 1			1 (<1%)	0 (0%)
SO cluster 2			9 (2%)	3 (1%)
SO cluster 3			30 (5%)	13 (4%)
SO cluster 4			251 (46%)	202 (62%)
VO	155 (40%)	63 (14%)		
VSO cluster 3	6 (1%)	6 (1%)		
VSO cluster 4	227 (59%)	395 (85%)		
Totaal	388 (100%)	464 (100%)	541 (100%)	324 (100%)
Onbekend	6	0		

TABEL 2. Einduitstroomcijfers vanuit het SO per onderwijsrichting

	Einduitstroom naar onderwijsrichting	
	RENN4	Ambelt
VMBO basisberoepsgerichte leerweg (BB)	51 (33%)	170 (38%)
VMBO kaderberoepsgerichte leerweg (KB)	49 (32%)	44 (10%)
VMBO gemengde leerweg (GL)	5 (3%)	3 (1%)
VMBO theoretische leerweg (TL)	3 (2%)	103 (23%)
Praktijkonderwijs (pro)	27 (17%)	75 (17%)
HAVO	15 (10%)	42 (10%)
VWO	5 (3%)	3 (1%)
Totaal	155 (100%)	440 (100%)
Onbekend	239	24

TABEL 3. Einduitstroom- en tussenuitstroomcijfers vanuit het VSO naar vervolgonderwijs of werk

	Einduitstroom		Tussenuitstroom	
	RENN4	Ambelt	RENN4	Ambelt
VO			142 (35%)	123 (21%)
VSO cluster 2			1 (<1%)	0 (0%)
VSO cluster 3			13 (3%)	0 (0%)
VSO cluster 4			195 (48%)	416 (73%)
MBO	306 (90%)	414 (69%)	58 (14%)	29 (5%)
Arbeid	31 (9%)	150 (25%)	0 (0%)	3 (1%)
HBO	0 (0%)	11 (2%)		
Universiteit	0 (0%)	3 (1%)		
Dagbesteding	4 (1%)	20 (3%)		
Totaal	341 (100%)	598 (100%)	409 (100%)	571 (100%)
Onbekend	212	42	150	41

Uitstroombestemming VSO

In tabel 3 worden de totaalcijfers weergegeven. Aangezien de Ambelt een completer beeld heeft geleverd, gaan we er vanuit dat de Ambelt percentages een reëlere weergave zijn dan die van RENN4. De tabel laat zien dat einduitstromers voor het merendeel naar het MBO gaan. Het percentage leerlingen dat een plaats krijgt op de arbeidsmarkt, is laag: 9% vanuit RENN4 en 25% vanuit de Ambelt. Uit de tussenuitstroomcijfers komt naar voren dat een substantieel percentage in het speciaal onderwijs blijft: voor RENN4 is dat 51% en voor De Ambelt 73%. Bij de Ambelt gaat het dan vaak om een locatiewisseling.

In tabel 4 wordt nog een nadere specificatie gegeven van de einduitstroomcijfers in tabel 3. Omdat RENN4 geen informatie had over de uitstroom naar verschillende MBO niveaus en het aantal uitgestroomde leerlingen naar werk erg klein was, geven we hier alleen informatie vanuit De Ambelt. De tabel maakt duidelijk dat ruim de helft van de jongeren uitstroomt naar de laagste twee MBO niveaus en dat het merendeel van de jongeren met uitstroombestemming “werk”

in een beschermde werkomgeving terecht komt.

Een belangrijk gegeven is of de bestemming bij uitstroom een goede keuze is geweest. In de enquête van de Onderwijsinspectie werd daarom gevraagd in hoeverre leerlingen die in het schooljaar 2009-2010 zijn uitgestroomd, per 1 oktober 2011 nog steeds op dezelfde uitstroombestemming zitten. In tabel 5 wordt deze informatie weergegeven. Aangezien de SO scholen van RENN4 deze informatie nauwelijks beschikbaar hadden, geven we voor het SO alleen de cijfers van De Ambelt. De tabel laat zien dat zowel voor de uitstroom vanuit het SO als het VSO geldt dat ongeveer tweederde van de ex-leerlingen nog steeds op dezelfde uitstroombestemming zit.

In de enquête werd eveneens gevraagd naar het IQ van de leerlingen die in het laatste jaar (2010-2011) tussentijds of aan het eind zijn uitgestroomd. Tabel 6 laat de resultaten zien. We beschikten niet over de individuele IQ gegevens van de leerlingen, maar konden aan de hand van de in de enquête gehanteerde indeling in IQ categorieën (56-69, 70-79, 80-89, 90-119, 120 en hoger) met

de X^2 toets wel een voorzichtige inschatting maken of er sprake was van statistisch significante verschillen. Wanneer van beide organisaties SO en VSO worden samengenomen, dan is er sprake van een significant verschil ($X^2 = 18.50$, $p = .001$). Uit tabel 6 komt naar voren dat 54% van de Ambelt leerlingen en 41% van de RENN4 leerlingen een (boven) gemiddeld IQ heeft. Vergelijken we de twee SO en de twee VSO groepen met elkaar, dan is het verschil tussen de SO groepen niet significant ($X^2 = 6.24$, $p = .18$) en het verschil tussen de VSO groepen wel ($X^2 = 14.44$, $p = .006$),

TABEL 4. Einduitstroomcijfers vanuit het VSO: MBO niveau en soorten werkplek

Einduitstroom	Ambelt
MBO niveau 1	99 (24%)
MBO niveau 2	126 (30%)
MBO niveau 3	59 (14%)
MBO niveau 4	78 (19%)
MBO onbekend	52 (13%)
Totaal	414 (100%)
Reguliere werkplek	26 (17%)
Beschermde werkomgeving	111 (74%)
Sociale werkplaats	13 (9%)
Totaal	150 (100%)

TABEL 5. Bestendiging uitstroom

	SO Ambelt	VSO RENN4	VSO Ambelt
Nog steeds op uitstroombestemming	87 (64%)	139 (64%)	212 (67%)
Niet meer op uitstroombestemming	48 (36%)	79 (36%)	103 (33%)
	135 (100%)	218 (100%)	315 (100%)
Onbekend	9	107	115

TABEL 6. IQ leerlingen bij tussen- en einduitstroom

	totaal RENN4	totaal Ambelt	SO RENN4	SO Ambelt	VSO RENN4	VSO Ambelt
56-69	15 (4%)	29 (5%)	8 (6%)	14 (6%)	7 (3%)	15 (4%)
70-79	89 (24%)	111 (17%)	28 (21%)	42 (19%)	61 (26%)	69 (17%)
80-89	114 (31%)	156 (24%)	42 (32%)	50 (22%)	72 (31%)	106 (25%)
90-119	141 (39%)	321 (50%)	49 (37%)	111 (49%)	92 (39%)	210 (51%)
>= 120	7 (2%)	22 (4%)	4 (3%)	9 (4%)	3 (1%)	13 (3%)
	366 (100%)	639 (100%)	131 (100%)	226 (100%)	235 (100%)	413 (100%)
Onbekend	22	107	10	50	12	57

Discussie

Eén van de doelstellingen van het speciaal onderwijs is, waar mogelijk, leerlingen terug te leiden naar het regulier onderwijs. De Onderwijsinspectie concludeert in haar notitie “Kwantitatieve resultaten van de bevraging” (www.onderwijsinspectie.nl) dat dat nog niet overtuigend wordt gerealiseerd. Bovenstaande cijfers bevestigen die conclusie. Wordt schakeling naar het regulier onderwijs wel gerealiseerd, dan stroomt de meerderheid uit naar een onderwijsrichting met een (hoofdzakelijk) praktisch onderwijsaanbod.

Tegelijkertijd blijkt uit de IQ gegevens dat een redelijk groot aantal leerlingen (41% bij RENN4 en 54% bij de Ambelt) een (boven) gemiddeld IQ heeft. Daarbij de opmerking dat de cijfers van De Ambelt overeenstemmen met die uit de Onderwijsinspectienotitie, terwijl de RENN4 populatie wat lager scoort. Het is geen opzienbarende conclusie, maar eens te meer blijkt dat het IQ een matige (maar overigens wel de beste afzonderlijke) voorspeller is voor schoolsucces. Zoals Pameijer (2011, blz. 464) concludeert: “Schoolprestaties hangen tevens samen met andere factoren van het kind en met de kwaliteit van het onderwijs en de opvoeding”. Overigens vonden we naast het hogere percentage Ambelt leerlingen met een gemiddeld IQ, ook een wat grotere uitstroom vanuit De Ambelt naar VMBO TL. Het is speculatief, maar het een staat mogelijk in verband met het andere.

Wat het VSO betreft: zowel RENN4 als De Ambelt lijken er goed in te slagen om hun leerlingen aan het eind van de rit te laten doorstromen naar vervolgonderwijs. De percentages (90% vanuit RENN4 en 69% vanuit De Ambelt) zijn beduidend hoger dan de 45% uit de notitie van de Onderwijsinspectie (met daarbij de aantekening dat de 90% vanuit RENN4 vertekend kan zijn door het hoge percentage “onbekend”). Veel jongeren komen echter terecht in de twee laagste MBO niveaus ondanks de hierboven genoemde percentages leerlingen met een (boven)ge-

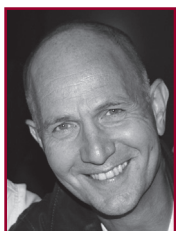
middeld IQ. Wat de einduitstroom naar werk betreft: weinig jongeren weten een werkplek (regulier of beschermd) te bemachtigen. De tussenuitstroomcijfers tenslotte bevestigen de einduitstroomcijfers: veel leerlingen vervolgen hun carrière in het speciaal onderwijs, waarbij er vaak sprake is van wisseling van locatie.

Uit ons onderzoek en uit de notitie van de Onderwijsinspectie mogen we concluderen dat er nog veel winst te behalen is in het speciaal onderwijs als het gaat om het voorbereiden van leerlingen op een volwaardige plaats in de maatschappij. Deze conclusie wordt nog eens bevestigd door cijfers uit een (thesis)onderzoek van Gijsbertsen en Pigmans (2011). Zij deden onderzoek naar de schoolcarrière van jongeren die in de periode 2008-2010 geschakeld zijn vanuit de VSO scholen in de drie noordelijke provincies naar het MBO. De auteurs concluderen dat van de 64 respondenten 31 (48%) vroegtijdig de school hadden verlaten (dit cijfer is wat negatiever dan de bestendigingpercentages in ons onderzoek: rond de 65% bevond zich nog op de uitstroomlocatie). Met name op MBO 1 niveau bleek het percentage vroegtijdige schoolverlaters onder ex-VSO leerlingen significant hoger dan het landelijke gemiddelde zoals gebleken uit rapportage van de Onderwijsinspectie (2010). De auteurs bepaalden op basis van de door de Onderwijsinspectie gevonden uitval de verwachte score en vergeleken die met behulp van een one-sample T-test met de uitval in hun eigen onderzoek. Uit aanvullend onderzoek (Bijstra & Lummen, 2011) bleek dat veel van de 64 respondenten zich niet gelukkig voelen op het MBO, zich gepest weten en zich onvoldoende ondersteund voelen door de vorige én de huidige school.

Resumerend: het speciaal onderwijs heeft nog een verbeterslag te slaan en de Wet Kwaliteit (V)SO moet daarin leidend zijn. Om de opbrengsten daarvan in kaart te brengen, is een gedegen monitoringtraject noodzakelijk. Alle scholen voor SO en VSO zouden consequent en systematisch gegevens over de uitstroom van hun leerlingen moeten

verzamelen en analyseren. De motivatie achter zo'n traject moet dan niet zijn "omdat de Onderwijsinspectie dat vraagt", maar omdat speciale scholen zelf de vinger aan de pols willen houden wat hun inspanning oplevert.

Over de auteur:

Dr. Jan O. Bijstra is onderzoekscoördinator van het Regionaal Expertisecentrum Noord Nederland cluster 4 (RENN4)

Contactadres:

Dr. Jan O. Bijstra, RENN4
Schweitzerlaan 6, 9728 NP GRONINGEN
j.bijstra@renn4.nl

Literatuur

- Bijstra, J.O. & Lummen, J. (2011). *Monitoring geschakelde leerlingen*. RENN4 Groningen: interne publicatie.
- Gijsbertsen, S. & Pigmans, I. (2011). *Klaar voor de start?* Rijksuniversiteit Groningen: masterthesis.
- Inspectie van het Onderwijs (2010). *Jaarboek in cijfers 2010*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2011). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2009/2010*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Pameijer, N. (2011). Waarom een ontwikkelingsperspectief meer is dan IQ en leerrendement. *Orthopedagogiek: onderzoek en praktijk*, 50, 461-472.
- www.wetkwaliteitvso.nl
www.onderwijsinspectie.nl

(Advertentie)

Het levendige terrein van opvoeding en onderwijs maken het nodig dat u geregeld uw vakkennis opfrist.

Wilt u zich verder professionaliseren in uw vakgebied, maar niet direct een masteropleiding volgen? Dan zijn onze mastercourses wellicht geschikt voor u.

Met een mastercourse maakt u een verdere stap op uw professionaliseringsladder op een geaccrediteerd masterniveau. Er is aanbod op het gebied van: gedrag, leren en begeleiden.

Meer weten? www.seminarium.hu.nl > mastercourses

ER VALT NOG GENOEG TE LEREN

**SEMINARIUM VOOR
ORTHOPEDAGOGIEK**